

עלון שבועי נחלת שדה

חידושים וביאורים
על סידור התפילה

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

פ"ק פ"ק וי"א ק"ח ט"ו א' ס"א י"א י"א

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: ברכת אשר יצר

פירוש הפשטי של נוסח הברכה, שידע מה הוא אומר (ולכן בשונה מכל הברכות טרח השולחן ערוך בסימן ו' לפרט ולבאר את כוונת מילות הברכה). ע"כ.

ויש להביא רמז לדבר, בגמרא בברכות (ס:) הגירסה היא "חללים חללים" ואילו אנו אומרים "חלולים חלולים", ומקור הדברים הוא בדברי הטור (א"ח סימן ו') וז"ל: "ויברך ברכת אשר יצר וכו' חלולים חלולים ולא יאמר חללים חללים רמז לדבר חלולים חלולים עולה רמ"ח כחשבון איברי האדם" וכו'. ולפי דרכינו יש לומר, שהוסיפו את האות ו', שכן כתב החיד"א בספרו דבש לומי (מערכת ו' אות א') שהאות ו' מסמלת על חיים, ולכן עפרון שהשמיטו את ו' משמו, נתקצרו ימיו. יע"ש. ומכיון שהמברך "אשר יצר" בכוונה זוכה לאריכות ימים, לכך הוסיפו את האות ו' למילת "חללים".

ונראה לתת טעם לכך שברכת "אשר יצר" מביאה לאריכות ימים, על פי מה שכתב רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש וז"ל: "מי שבקי בחכמת הניתוח שקורין אנאט"אמי, הוא יכיר את אהבת ה' לאדם וחכמת יצירה, וכאשר הזמין לאדם כל צרכו בגידים ועצמות ועורקים, זה העצם רך וזה העצם קשה, זה לח וזה יבש, הכל במזגו ממוצע ושווה זה בזה, מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. אם יתבונן אדם בזה, הלא יטהר לבבו מכל פשע ויתקע בלבו אהבת המקום ויראתו, ויהיו כל ענייני העולם הזה כלא חשובים בעיניו, וינוח מכל עצבי הזמן ודאגות המטריות. הלא יראה כי ה' יצר האדם, הכין כל מפעליו להיות לו כל הצורך, ואם כן למה ידאג ולא ישמח במעשה ה' כי רבו. עכ"ל.

והנה, מובא במסכת סנהדרין (ק:) "לא תעיל דויה בלבך, דגברי גיברין קטיל דויה". כלומר: לא תכניס דאגה בלבך, כי גברים שהם חסונים ובריאים, בכל זאת מתו מפני הדאגות. כדאמרי אנשי, שבתבת דאגה יש את האותיות א' ג' ד' וה' וחסרה האות ב' להורות, שהדאגה קיימת אצל מי שאין לו בטחון.

וכבר כתב הרמב"ם בפירושו למסכת אבות (פ"ב מ"ז) על המשנה "מרבבה תורה מרבבה חיים", שזה הולך ההיפך מ"מרבבה נכסים מרבבה דאגה", כי דאגת הנכסים מקצרת שנותיו, ודאגת התורה אף כי היא דאגה גדולה למבין, כאשר יחשב בהלכה עד יאמר דבר דבור על אופניו, אין יכולת לדאגה ההיא לעשות לו רע, אע"פ שאמרו חכמי הטבע היגון חולי הלב, והדאגה הוא כלות הלב, אך דואג בתורה אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לו, ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי י', כ"ז) "יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה".

א. אמירת אשר יצר בכוונה סגולת לאריכות ימים:
מובא במסכת ברכות (ס:): "כי נפיק אומר: ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חללים חללים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם אי אפשר לעמוד לפניך. מאי חתים? אמר רב: רופא חולים. אמר שמואל: קא שוינהו אבא לכולי עלמא קצירי. אלא: רופא כל בשר. רב ששת אמר: מפליא לעשות. אמר רב פפא: הילכך נימרינהו לתרויהו - רופא כל בשר ומפליא לעשות..."

כתב בספר סדר היום (לרבינו יהודה מכיר שהיה בזמנו של רבינו האריז"ל): ויברך אותה בכוונה ויאמר מילה מילה כל ענייניה, ויכוין בחדש שהשם יתברך עושה עם האדם בכל שעה שיוצא לנקביו שמקיים אותו שיוכל לעמוד, דאלמלא כן לא היה מספיק לו כל ממון שבעולם לרפואות וענינים וסופו שמת ובטל מן העולם, והקדוש ברוך הוא ברחמיו עושה מכונות ומדורות ועניינים בגופו של אדם להכניס הראוי להכניס, להוציא הראוי להוציא, לקלוט הסולת ולהוציא הפסולת ולהברות גופו שיהיה ראוי ומוכן לעבודתו כל ימיו. ואם האדם יהיה שלם בדעותיו ומכלכל במשפט דבריו לא יחלה כל ימיו, ולא יצטוך לרופא ולא לרפואותיו. ואם כן ודאי ראוי לברך בכוונה גמורה ובדעת שלמה לרופא כל בשר ומפליא לעשות. ע"כ.

וידוע, שאשר באו להזכיר חולה לפני הצדיק ר' מאיר'ל מפרמישלאן ז"ע לרפואה שלימה, הזהיר אותו לברך ברכת "אשר יצר" בכוונה עצומה, כי זוהי סגולה בדוקה ומנוסה לרפואה.

ובספר לב אליהו חכמה ומוסר (בתולדות הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל ח"א עמ' 51) הובא מעשה על הגאון רבי אליהו לאפיאן שנסע ברכבת כאשר הרכבת לירושלים עברה ליד הגבול, ושאל אותו תלמיד אחד, אם יש צורך בתפילת הדרך, ואמר לו רבי אליהו זצ"ל ודאי צריך, לאחר מכן יצא רבי אליהו לשירותים ובצאתו משם קרא לאחד השוטרים וביקש ממנו שיאסוף את כל חבריו כי רצונו לומר "אשר יצר", ושכל השוטרים יענו אמן, אסף הלה את כל השוטרים שהיו שם, רבי אליהו זצ"ל אמר ברכת "אשר יצר" בכוונה וכולם ענו אמן. אמר אחד השוטרים, כי מברכת אשר יצר של הרבי אפשר לחזור בתשובה, פתאום נעצרה הרכבת, נתברר כי היה מוקש על הפסים, והרגישו בו ברגע האחרון.

וכתב רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (פרשת ויצא אות ט"ו): גם נשים צריכין לברך אשר יצר ויתאזרו ללמוד אותה בעל פה, כי היא צריכה מאד, ונעשה בה תיקון גדול, ויש בה ארבעים וחמש תיבות, כמנין אדם, ורבו סודותיה, וכל אדם צריך להבין

וכתב הגר"א בפירושו למשלי (י"ה, י"ד) "רוח איש יכלכל מחלהו וגו'", כשהאיש תמיד בשמחה אף שתבא עליו מחלה חס ושלום, הוא יכלכל מחלהו, בשמחתו יבטלנה.

כאשר יהודי מברך ברכת "אשר יצר" בכוונה ומגיע לידי הכרה על גדלותו יתברך וחכמתו בבריאת האדם מסיר כל דאגה ועצב מליבו, ולכן זוכה על ידה לאריכות ימים ושנים.

ג. אשר יצר את האדם בחכמה:

כתב רבינו מנוח: "בחכמה", פירוש, בשכל, שבו יכיר תכונת בריאתו והחסד שנעשה לו. שאם נאמר שפירושו שבריאתו היה בחכמה, הלא כל מעשה האל בחכמה היו, שנאמר (תהלים ק"ד, כ"ד) "וכולם בחכמה עשית". עכ"ל.

ולכאורה מה השייכות כאן ביוצאו מבית הכסא לשבח את שכלו של האדם וחכמתו?

הגמרא בב"ב (דף עה.) מביאה: אמר לו הקב"ה לחירם, מלך צור בך נסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם. ובפירוש הרשב"ם: בך נסתכלתי כשבראתי עולמי שאתה עתיד למרוד ולעשות עצמך אלוה, ובראתי באדם נקבים שמוציאים רעי. ומבואר, כי הצורך בבריאת האדם בצורה כזו של הוצאת רעי, היא בשביל שלא יבוא להתגאות ולעשות עצמו אלוה.

לפי זה יש לפרש, הקב"ה רצה לברוא את האדם עם שכל בקדקדו, אך היה חשש כלפי שמיא שעם שכלו עלול הוא למרוד בה' ולעשות עצמו אלוה, לכן עשה הקב"ה את האדם בצורה כזו משפילה שצריך לנקביו, ואזי ניתן לתת לו שכל.

ולכן דוקא ביוצאו מבית הכסא משבח את האדם שיש לו "חכמה" - שכל.

ג. אשר יצר את האדם בחכמה:

לכאורה יש לשאול, הרי מצינו בעירובין (ג.) נח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא וכו'. ואם כן כיצד ניתן לשבח את הבורא "אשר יצר את האדם בחכמה" עם עצם בריאת האדם היא שלילית ואינה טובה?

אלא שמצינו במקום נוסף שמברכים ומשבחים על יצירת האדם והוא בברכת שבע ברכות "יוצר האדם", וגם שם יש לשאול מה שבח ביצירת האדם אם נח לו שלא נברא?

אלא שכתבו התוס' בעירובין שם, שכל דברי הגמרא ש"נח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא" נאמרה רק על האדם הרגיל, לא כן הצדיק שודאי שנח לו שנברא.

ולפי זה יש לומר, שבשני המקומות הללו מגיע האדם לידי צדקות ולמצב של "נח לו שנברא", האחד בעת הנישואין, כיון שכל ענין הנישואין הוא הזכרת יום המות, וכמו שביאר הרה"ג ר' יוסף ענגיל זצ"ל בספרו שב דנחמתא (אות ב', דף מד.), דברי שו"ת הלכות קטנות (סי' ז'), שכתב, וז"ל: נמצא בכתבי הר"י בוטון ז"ל, שהנושא אישה יכול לומר שהחיינו. וכששאלו את פי הרב אור שרגא ז"ל אמר, היה להם לשאול אם יאמר דין האמת. עכ"ל. ואף שהיו דבריו מילי דבדיחותא, ביאר: שכל ענין החתונה וחיבור האיש והאישה מעורר את יום המיתה, שהרי המלאכים שקיימים לעולם אינם מקיימים פריה ורביה, אבל האדם כיון שסופו למות, רוצה הוא המשך לקיומו, ולכן זקוק הוא לפריה ורביה. ולכן בעת הנישואין, היה מקום לברך ברוך דיין האמת. עכ"ד.

לכן בעת הנישואין מפשפש במעשיו וחוזר בתשובה ונעשה צדיק, ולכן ראוי לברך "יוצר האדם" כיון שנח לו שנברא.

כמו כן כשעושה האדם את צרכיו ומתבונן "שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת" ומתעורר על גודל הנס שנעשה עמו, שבורא עולם בכל רגע ורגע מחייה ומקיים אותו בבריאות, על ידי זה מתעורר לחזרה בתשובה ולחקן את מעשיו, ומגיע למצב "שנח לו שנברא" וראוי לשבח את בורא עולם: "אשר יצר את האדם".

ויש להוסיף בזה, שכתב בפירוש ענף יוסף מהו "בחכמה": "חיות כ"ף מ"ם ה"י בגימטריא תר"ג פי' יצר את האדם לכבודו לקיים תר"ג מצוות". והיינו, שכל מעלת יצירת האדם רק כאשר הוא מקיים את תר"ג מצוות, לכן כאשר משבח את בריאת האדם, מציין ואומר שמקיים תר"ג מצוות.

עוד יש לפרש, שיש לחלק בין "יצירה" ל"בריאה", והיינו המאמר "נח לו לאדם שלא נברא" אינו מתנגד ל"אשר יצר

את האדם בחכמה". וזאת משום, "אשר יצר את האדם בחכמה" הכוונה היא לחכמת התורה, וכדברי המשנה באבות (פ"ב מ"ח) שהאדם נוצר כדי ללמוד תורה "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכן נוצרת". והיינו יצירת האדם היא בשביל ללמוד תורה, וכשאדם לומד תורה הוא מצדיק את יצירתו. אולם עדיין אינו מצדיק את בריאתו, כיון שבריאת העולם נועדה להשלים אחד את השני, ואם למד תורה והשלים את עצמו אבל עדיין אינו משלים את זולתו הוא בבחינת "נוח לו שלא נברא". אך כאשר מלמד את האחרים תורה, זוכה להגיע לבחינת "נוח לו שנברא".

מצינו, בספר אמרי יוסף (בהקדמת ליקוטי תורה וש"ס) מביא בשם רבו הרה"ק מרימנוב ז"ע, על מה שמצינו בגמרא בברכות (כח.) כשהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו, והעמידו את רבי אלעזר בן עזריה לנשיא במקומו: תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות ליכנס, שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש, ההוא יומא אתווספו כמה ספסלי. ע"כ.

ודקדק הרה"ק מרימנוב ז"ע, שהרי מכיון שהשומר ישב על יד הפתח ולא נכנס לבית המדרש אם כן בודאי שלא היה מגדולי החכמים, לפי זה קשה מאיפוא ידע שומר זה איזה תלמיד הוא תוכו כברו ואיזה תלמיד אין תוכו כברו. ותיירץ וז"ל: כי מדברי רבן גמליאל שהיה אומר דיבורים אלו, נוצר מלאך שלא הניח שלמי שאין תוכו כברו להיכנס והוא היה שומר הפתח, וכאשר נעשה רבי אלעזר בן עזריה נשיא, ביטל אותה הגזירה של רבן גמליאל, והעלה אותו המלאך לעולם יותר גבוה, וזה מרומז בדברי הגמרא "סלקוהו" לשומר הפתח, מלשון לגבוה סלקא. ע"כ.

מביא האמרי יוסף ראייה, שיש בכח הצדיקים להעלות המלאך מעולם שהוא עומד בו לעולם יותר גבוה, ממה שפירש רבו הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב ז"ע את מאמר חז"ל בסוכה (כח.) "אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל, בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף". ש"עוף" הכוונה למלאך, כמו שאומר שלמה המלך (קהלת י, כ): "כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל הכנפיים יגיד דבר", ופירש בזוהר הקדוש (פרשת פקודי דף רמא:) שהכוונה על המלאכים שנקראים עוף. ועל אף שאין המלאכים יכולים לעלות למדרגה יותר גבוהה, בזכות תורתו של יונתן בן עוזיאל כל עוף - מלאך שהיה בעולם היצירה, מיד נשרף, היה נעשה שרף ועולה לעולם הבריאה.

ולפי דרכינו יבואר היטב כיצד העלה רבי אלעזר בן עזריה את המלאך לדרגת שרף, כיון שרבן גמליאל לא היה מלמד תורה את כל כלל ישראל, ממילא הוא הצדיק רק יצירת האדם והגיע לבחינת מלאך שהוא בעולם היצירה, אולם רבי אלעזר בן עזריה שפתח את השערים לכלל כלל ישראל, הצדיק גם את ביראת האדם והעלה את המלאך לדרגת שרף שהוא בעולם הבריאה.

ג. גלוי וידוע לפני כסא כבודך.

ויש להבין מה ענין הזכרה זו בברכה על עשיית צרכיו?

אלא יש חיוב על האדם לחשוב תמיד בגדלותו של הקב"ה ושכל רגע ורגע הקב"ה רואה אותו ומביט עליו, כמו שכתב הרמ"א בתחילת השו"ע: "שויתי ה' לנגדי תמיד", הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים. כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול; ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו, והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדיבורו במושב המלך. כל שכן, כשישים האדם אל ליבו שהמלך הגדול, הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה'", מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד.

ומבאר רבי חיים פאלאג'י, בספרו רוח חיים (סק"ז): והיינו מ"ש בברכות (סג.), דרש בר קפרא: איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה? "בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך". (משלי ג, ו). וזהו מה שאמר התנא ברפ"ב דאבות: דע מה למעלה ממך. ובוה יבוא לו הבושה והיראה על פניו לבלתי עשות דבר מגונה אשר לא כדת וכמ"ש מור"ם. וכתבו המפרשים ז"ל דלכך נקרא רב שמואל בר שיל"ת ר"ת שויתי ה' לנגדי תמיד, לאפוקי

מיש "ואותי השלכת אחרי גוף" (מלכים א' י"ד ט') שאינו משים לנגד עיניו יראת ה' אלא יקיים שויתת ה' לנגדי תמיד.

וכן אומרת הגמרא בברכות (כח.), שאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: יהי מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. להרגיש כמו שאני אתבייש לחטוא כאשר בני האדם רואים אותי, כך כל רגע בורא עולם רואה אותי.

לכאורה כל ההיתר לחשוב על מציאותו יתברך הוא רק שהוא נמצא במקום נקי, אבל אסור להרהר בבית הכסא במציאותו וכדו'. ויש להוכיח כן מדברי המשנה ברורה (סימן ה' סק"ו) שאם יכול לקיים מצוה זו גם בבית הכסא לא היה כותב המשנ"ב שיחשוב שם בחשבונותיו [ובשבת שאין ראויה לחשוב בחשבונותיו יחשוב בבנינים וציורים נאים].

ובלבושי מרדכי (תניינא י"ד סימן קע"א), הוכיח כך מדוד המלך שהיה ערום מן המצוות בבית המרחץ ממצוות ונצטער על כך, משמע שלא היה יכול לקיים שום מצוה שם. ובחכמת שלמה (סימן פ"ה סק"ב) הסתפק בזה וכתב שלכאורה הוא ק"ו מלימוד תורה שאסור.

אך ב"נחל אשכול" (י"ב, כ"ח) כתב וז"ל "שמעתי מגדול אחד שמותר להרהר בגדלותו של הקב"ה בבית הכסא וזה כונת המשורר בשיר היחוד ליום ג' "אף כל טינופת לא יטנפוך".

וע"ע בדברי המגיד (פר' בשלח מהדו"ק ד"ה אור לט"ו בשבט) שאמר לבית יוסף וז"ל, תמיד תייחד כל מחשבותיך ליראתי ותורתך ואפילו בעת עמך במקום מטונף תהרהר בשפלותך ודלותך ואשר הטבתי לך. ע"כ. ומ"מ אין משמע שם שמותר להרהר במציאות ה'. וע"ע בספר חסידים (סימן קנ"ז) במקור חסד שם שדייק שאסור לדבר במציאות ה' אך להרהר מותר. ובסימן תקמ"ה כתב שם, שבכל מקום ידע את בוראו שאפילו בהיותו בבית הכסא זכור טומאתך הסרוחה וזוהי יגיע לענוה וע"ע "להורות נתן" ח"א סימן א' שדן בכל זה.

לאותן שיטות הסוברות כי אסור לאדם להרהר בגדלותו יתברך בהיותו במקום הטינופת, יש לפרש שלכן מיד ביוצאו מבית הכסא אומר בברכת "אשר יצר": "גלוי וידוע לפני כסא כבודך", להורות, כי בזמן שהיינו בבית הכסא היה אסור לנו לחשוב על מציאות ה', ומעתה מותר ואנו מביטים על גדלותו יתברך.

ד. גלוי וידוע לפני כסא כבודך

ויש להבין מה ענין הזכרה זו בברכה על עשיית צרכיו?

מצינו בגמרא במסכת עבודה זרה (נה.) אודות זונין ששאל את רבי עקיבא: הרי כולנו יודעים שאין שום ממשות בעבודה זרה, איך ניתן אם כן, להסביר את העובדה שישנם אנשים הבאים חולים אצל העבודה זרה ויוצאים ממנה בריאים. אמר לו רבי עקיבא: אמשול לך למה הדבר דומה: לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו רגילים היו להפקיד אצלו פקדונות. מתוך שנאמן היה עליהם, לא הקפידו להפקיד אצלו דוקא בנוכחות עדים. רק אדם אחד היה שם שהיה מפקיד אצלו בעדים. פעם אחת שכח האיש והפקיד אצלו בלי עדים. אמרה לו אשתו של הנפקד: "בוא וננצל את ההזדמנות ונכפור בפקדון". אמר לה: "וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן, אנו נאבד את אמונתנו?"

כך גם ייסורים. בשעה שמשגרים אותם אל האדם, משביעים אותם ואומרים להם: "אל תלכו אלא ביום פלוני ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית ועל ידי פלוני ועל ידי סם פלוני". כיון שהגיע זמנם לצאת, הלך זה לבית עבודה זרה. אמרו ייסורים: "מן הדין הוא שלא נצא עכשיו, כדי שלא יאמרו שהבריא על ידי עבודה זרה, וחוזרים ואומרים: "וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן נאבד שבוועתנו?", והיינו דאמר רבי יוחנן: "מאי דכתיב (דברים כ"ח) 'וחללים רעים ונאמנים' - רעים בשליחותם ונאמנים בשוועתם".

מכל מקום שונה ההנהגה אצל עם ישראל, כפי שסיפר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך (הובא בספרו הליכות שלמה על הלכות תפילה), שהגאון רבי יהונתן אייבשיץ צ"ל נשאל פעם על ידי גוי אחד, איך אתם אומרים בתפילתכם "רופא חולי עמו ישראל"? והשיב לו שבאמת אנו מברכים גם "רופא כל בשר" בברכת "אשר יצר" ואזי כוונתנו על כל אנשי העולם, אלא אלא שברכה זו שבשמונה עשרה מיוחדת היא על ברית המילה

כמבואר בגמרא במגילה (ז'): לפיכך נתקנה ברכה זו שמינית לפי שמילה ניתנה בשמיני. ולכשיצא הנכרי מלפניו אמר הגאון ז"ל לתלמידיו, שעל פי האמת יש בזה ביאור נוסף, שרופא חולי עמו ישראל הוא על המעלה המיוחדת לישראל, שרפואתם היא גם באופן שמחוץ לדרכי הטבע של כל הברואים.

והנה מובא בזה"ק (פרשת ויקרא כט:), "כל הנשמות גזורות מתחת כסא הכבוד". וכן המהר"ל בספרו תפארת ישראל (פרק כ"ד) מבאר את גודל מעלת ישראל יותר מן המלאכים: "שכשם שהמלאכים הם סובבים את כסא כבודו ית' כך יש לאדם מקום תחת כסא הכבוד בעצמו ומדרגה הזאת היא למעלה מן המלאכים כי המלאכים הם סובבים את כסא כבודו אבל האדם הוא תחת כסא הכבוד".

והמהרש"א (שבת פח.) ביאר בדרך זו מדוע אמר הקב"ה למשה רבינו: "אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה", היינו שנשמות בני"ה הם במעלה יותר ממלאכי השרת, שהרי נשמות בני"ה חצובים מתחת כסא הכבוד והם חלק אלוה ממעל, וא"כ מצד נשמתם ישראל גבוהים מן המלאכים.

מעתה בברכת "אשר יצר" אשר באה לדבר על מעלת בורא עולם ששולח ארוכה ומרפא לכל מחלה, מזכירים את כסא כבודו, לרמז על נשמות כלל ישראל החצובות מתחת כסא הכבוד, וראויים לברכה, למעלה מגדר הטבע.

הסבר נוסף לאמירת "גלוי וידוע לפני כסא כבודך", בהקדם מה שמצינו במשנה הראשונה במסכת תמיד, המסכת המספרת את סיפור הקרבת קרבן תמיד, מזכירה במפורש את קיומם של שירותים במקדש. כיצד נקרא במקדש המקום דרכו האדם מרום את המודעות שלו לגופו, ומאפשר לו "לעמוד לפני כסא כבודך" - "בית כסא של כבוד". ולכאורה מדוע נקרא מקום זה כך.

מצינו בשער הכוונות של האר"י וכן בספר תולעת יעקב לרבי מאיר אבן גבאי. שברכת "אשר יצר" נחתמת בתואר "מפליא לעשות". בתורת הקבלה, הכתר, שהוא הספירה הראשונה והקרובה לאין סוף, נקראת גם "פלא", ואילו מלכות, הספירה התחתונה, הקשורה לעולם המוחשי, מייצגת את עולם העשייה. לכן האר"י רואה בחתימה זו של "מפליא לעשות" רמז להעברת שפע למעלה למטה.

הגמרא בברכות (טו.) אומרת, אמר רבי יוחנן: הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה, יפנה (לנקביו, רש"י) ויטול ויניח תפילין וכו'. אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן: כל הנפנה ונוטל ידים ומניח תפילין וכו', כאלו בנה מזבח. עכ"ל. וכתב הגאון חיד"א בספרו מורה באצבע (סימן ס"ג), שיש סוד גדול בזה. עכ"ל. כמו כן כתב בספר שורש העבודה (שער האשמורת פרק א') וז"ל: ותיכף אחר הנטילה ילך לפנות הן לקטנים והן לגדולים, כי גם זה הוא תיקון גדול בעולמות העליונים, כמבואר בכתבי האר"י"ל שבזה מפריד שיקוץ הקליפות מהקדושה. עכ"ל.

ולהסביר את דבריהם, בעת התפילה אנו מתקנים ארבע עולמות והם: אצילות בריאה יצירה ועשייה. באופן שעולם העשייה מתקנים בסדר הקורבנות עד ברוך שאמר, ומברוך שאמר עד יוצר נתקן בעולם היצירה, ומיוצר עד תפלת העמידה נתקן עולם הבריאה, ותפלת העמידה מתקנת בעולם האצילות. וכנגד ארבעה אלו שמתקנים בפנימיות העולמות, ישנם ד' מצות מעשיות שמתקנים על ידם ארבע עולמות הנז' בבחינת חיצוניות העולמות, והם "יפנה ויטול" מתקן בעולם העשייה, ועטיפת ב' טליתות הקטן והגדול בעולם היצירה, תפילין של יד בעולם הבריאה ותפילין של ראש בעולם האצילות. לכן יש סוד גדול בדבר שיתפנה קודם תפילתו, כי זהו חלק מהתיקון.

לפי זה נמצא כי האדם בעשיית צרכיו, גורם לסלק הקליפות והחיצונים מן הקדושה, וכתב האר"י הקדוש בספרו עץ חיים (ח"ב דף שס"ד) שעולם העשייה רובו רע, לעומת זאת עולם היצירה חציו טוב וחציו רע, עולם הבריאה רובו טוב ומיעוטו רע ואילו עולם האצילות אין בו כל רע, כמו שנאמר (תהילים ה') "לא יגורך רע". לפי זה הצורך לסלק את החיצונים הוא רק מעולם הבריאה ואילך, ועולם הבריאה נקרא "עולם הכסא" כי שם נמצא כסא הכבוד, לכן דוקא בברכת "אשר יצר" שנאמרת אחר עשיית צרכיו מזכירים את כסא הכבוד. ואף בבית המקדש מקום עשיית צרכיו נקרא "בית כסא של כבוד".